استاد علی تجویدی

آواز دشتی

به سبک و تکنیک ابوالحسن خان صبا

به کوشش: کاوه کشاورز

مؤسسه‌ی فرهنگی-هنری ماهور
تهران ۱۳۸۶

به نام آفریننده‌ی زیبایی و هنر

آقای کاوه کشاورز دوست و هنرجوی عزیزم سالیان متمادی زیر نظر اینجانب به فراگیری موسیقی (نوازندگی ویولن) اشتغال داشته و ردیفهای استاد صبا و اینجانب را با دقت فراگرفته‌اند. استعداد ایشان در زمینه‌ی موسیقی و نوازندگی ویولن و نیز، نظرات ایشان در مورد نحوه‌ی آرشه کشی، انگشت گذاری و تدریس بیان موسیقی ردیف موسیقی ایرانی قابل ستایش است و بهتر از دیگران می‌توانند آثار اینجانب و استاد صبا را اجرا و تدریس نمایند. از آخرین آثار اینجانب سه کتاب با عناوین آواز دشتی به سبک و تکنیک استاد صبا، آواز ابوعطا و مقام شور می‌باشد، که توسط ایشان و با دقت فراوان، نت نویسی و خوشنویسی شده است و آرزومندم که این آثار به وسیله‌ی ایشان با ویولن اجرا شود که ضمن انتشار کتاب نواخته‌ی ایشان نیز همراه کتاب باشد.

آقای کاوه کشاورز، در مورد نوشتن، ویرایش، چاپ و انتشار این آثار به عنوان نماینده‌ی اینجانب، وکالت تام دارند.

از درگاه خداوند برای این هنرمند، سلامتی آرزو می‌نمایم.

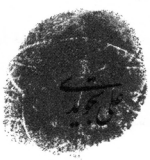

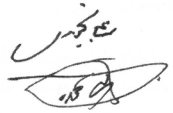

جای بسی خوشحالی است، چند اثری که از استاد خوش قریحه و با ذوق موسیقی کشور زنده یاد، علی تجویدی، به جا مانده است با تلاش و کوشش یکی از دوستان و شاگردانش: آقای دکتر کاوه کشاورز جمع آوری، نت نویسی و خوشنویسی گردیده و بدین ترتیب در دسترس عموم علاقه مندان قرار گرفته است.

جای آن دارد که از زحمات آقای دکتر کاوه کشاورز، هم چنین آقای محمد موسوی (مدیر محترم موسسه ی فرهنگی هنری ماهور)، که عهده دار چاپ و انتشار این اثر بوده اند، صمیمانه تشکر و قدردانی شود.

حسین دهلوی

بهار ۱۳۸۶

پیش‌گفتار

هشتم اردیبهشت‌ماه ۱۳۷۲

آن روز پس از آنکه استاد بخش اول قطعه‌ی «تلاش به‌خاطر تو»[۱] را که توسط این‌جانب نت‌نویسی و خوش‌نویسی شده بود، به من باز می‌گرداندند فرمودند: «برایت کاری دارم»!

آنگاه جزوه‌ی آواز دشتی را بر روی سه‌پایه‌ی نت قرار دادند و امر به نواختن نمودند. در پایان خواستند نظر خود را در مورد نحوه‌ی آرشه‌کشی و انگشت‌گذاری آن بیان کنم.

ابتدا گمان نمودم تنها قصد آزمودن مرا دارند ولی به‌زودی پی بردم که قرار است مسئولیت نت‌نگاری کتاب به من محول گردد. «افتخاری بزرگ و مسئولیتی بس بزرگ‌تر»!

آن روز به پیشنهادِ استاد دستگاه شور و آواز ابوعطا و بیات ترک کتاب اول ابوالحسن‌خان صبا را اجرا نمودم و به یاد دارم که ایشان نکات بسیار دقیق و ارزنده‌ای را در مورد تقطیع[۲] شعر و تلفیق آن با موسیقی، در ارتباط با نحوه‌ی آرشه‌کشی متذکر شدند. ایشان اعتقاد داشتند به‌رغم تلاش‌های زیادی که در گردآوری و نت‌نگاری کتاب‌های استاد صبا انجام گرفته است شیوه‌ی نت‌نویسی آن از اصول نت‌نویسی بین‌المللی تبعیت نمی‌کند و البته یکی از آرمان‌های بزرگ خود را ویرایش این آثار ارزشمند بیان فرمودند.

بنابراین، به صورت جدی خواستند در زمینه‌ی پیوند شعر و موسیقی، آشنایی با تکنیک صحیح آرشه‌کشی و انگشت‌گذاری و نیز اصول نت‌نویسی بین‌المللی[۳] از استاد حسین دهلوی طلب راهنمایی نمایم.

استاد دهلوی نیز مانند همیشه مرا مورد لطف و عنایت خویش قرار دادند و ضمن ارائه‌ی نظرات و پیشنهادات خود، بهترین متخصصین را در هر زمینه معرفی و موجبات آشنایی این‌جانب را با آنها فراهم نمودند.

درنهایت به‌دنبال تلاش‌های مستمر، در بهار ۱۳۷۴ استاد تجویدی پس از مشاهده‌ی نمونه‌ی تکمیل‌شده‌ی آواز دشتی، کتباً این‌جانب را مأمور به نوشتن و چاپ آثار ارزشمندشان نمودند و اجازه فرمودند تا دستورنامه‌ی ایشان که با امضا و اثر انگشت‌شان تأیید شده است، به عنوان مقدمه در این کتاب به زیور طبع آراسته گردد.

---

۱. نام چهارمضراب شوشتری، جلد اول کتاب ردیف موسیقی ایرانی، اثر علی تجویدی. بعدها قسمت دیگری به آن اضافه شد که نت آن در آثار بعدی استاد به چاپ خواهد رسید.

۲. تقطیع در موسیقی: جداسازی هجاهای شعر و انطباق با موسیقی همراه آن. در این کتاب، تقطیع شعر به لاتین صورت گرفته و جدول انطباق الفبای فارسی- لاتین براساس نسخه‌ی مندرج در کتاب پیوند شعر و موسیقی آوازی حسین دهلوی، فصل سوم، صفحه‌ی ۳۵، در انتهای کتاب چاپ شده است.

۳. International musical notation

سـرآغـاز

کتاب آواز دشتی که در سال ۱۳۶۵ به سبک و تکنیک استاد صبا و براساس بداهه‌نوازی‌های استاد نوشته شده است، در ابتدا برای کوک «می لا، سی، سل» طراحی شد ولی بعدها به دلایلی، از جمله استفاده از نتِ واخوان در گوشه‌ی اوج، کوک به «می، لا، سی، می» تغییر یافت.

نظر به اینکه کوک ساز ویولن در کتاب‌های استاد صبا به صورت نت‌های روی هم (آکورد) و قبل از کلید معرفی شده است و البته به همین دلیل نیز خوانده نمی‌شود، پس از چندین جلسه گفت‌وگو با آقایان تجویدی و دهلوی، قرار بر این شد تا این طرح 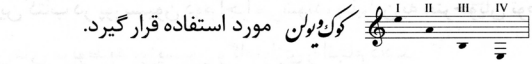

مورد استفاده قرار گیرد.

نکاتی چند پیرامون مطالب کتاب:

۱. نشانه‌ی $\overline{\circ}$ که به‌عنوان تکیه توسط استاد علینقی وزیری ابداع شده، در کتاب استاد صبا برای سهولت در نوشتن، به‌صورت $\circ$ به‌کار گرفته شده است، درحالی‌که این علامت $\underline{\circ}$ در حقیقت نشانه‌ای برای اجرای تکنیک فلاژوله در سازهای زهی است. از این رو، بنا به سفارش مؤکد آقایان دهلوی و تجویدی، برای تکیه، همان علامت پیشنهادی وزیری درنظر گرفته شده است.

۲. از آنجاکه ردیف موسیقی ایرانی دارای متر درونی است، می‌توان برای آن از نشانه‌های مترونوم استفاده نمود. در این کتاب، نشانه‌ی مترونوم به‌صورت ♩ca 76 به‌کار رفته است که به معنی سیاه، تقریباً مساوی 76 است و آزادی بیشتری را در اجرای متر آواز می‌دهد.

۳. گاهی در کنار شماره‌ی مربوط به انگشت‌گذاری، عددی در پرانتز آمده است که پیشنهاد دیگری را برای انگشت‌گذاری مطرح می‌کند و البته هیچ‌کدام به منزله‌ی تنها راه موجود نیست.

۴. علایم عرضی به‌کار رفته در بین جمله‌های آوازی، تا جایی که خط میزان، حامل را قطع نکرده، یا علامت تغییردهنده‌ی دیگری نوشته نشده باشد، اعتبار دارد. (گاهی برای یادآوری، علایم نامبرده با قلم کوچکتر و یا در پرانتز نوشته شده‌اند)

۵. در مواردی مانند اوج دشتی که نت‌های متغیر به‌صورت مکرر استفاده می‌شوند می‌توان برای نوشتن آنها از دو روش استفاده کرد: علایم را در سرکلید و ترجیحاً در پرانتز نوشت (برای متمایز شدن از سرکلید اصلی) و یا آنها را به‌صورت عرضی، با در نظر گرفتن توضیح شماره‌ی ۴، در بین جمله‌ها قرار داد.

۶. «دشت ارژنی» آهنگ محلّی ناحیه‌ای در فارس است. استاد تجویدی اعتقاد داشتند بعضی آوازها و ملودی‌های محلی به لحاظ فرم و ساختار حرکت ملودی قابلیت آن را دارند که به عنوان گوشه به ردیف شهری موسیقی ایرانی وارد شوند و به این ترتیب موجب پربارتر شدن ردیف گردند.

۷. در قطعه‌ی «ناله‌ی مرغی غمگین» که برای ویولن به همراهی ساز سنتور و در مایه‌ی شور «سی» تنظیم شده، برای سهولت بیشتر، نت سنتور براساس شور «سل» نیز نوشته شده است.

جدول انطباق کوک سنتور با ویولن

نوع ساز سنتور	شاهد شور	
	سنتور	ویولن
سی	سل	سی
لا	لا	سی
سل	سی	سی

۸. بسیاری از نت‌های این کتاب در پوزیسیون دوم اجرا می‌شوند، بنابراین به هنرجویان توصیه می‌شود قبل از نواختن مطالب کتاب، تمرین‌های مربوط به پوزیسیون و گام‌نوازی را انجام دهند.

در پایان لازم است مراتب سپاس و قدردانی خود را، نسبت به استاد بزرگوارم، جناب آقای حسین دهلوی که همواره با کرامت کم‌نظیر خود، مرا مورد مهر قرار داده و دوراندیشی‌ها، راهنمایی‌ها و توصیه‌هایشان در هر کاری مؤثر بوده است و نیز هنرجویان سخت‌کوشم در بخش نت‌نگاری و ویرایش آموزشگاه آزاد موسیقی چنگ (شیراز) و هم‌چنین جناب آقای موسوی مدیریت محترم مؤسسه‌ی فرهنگی- هنری ماهور که زحمت چاپ کتاب را پذیرا شدند اعلام دارم.

کاوه کشاورز

پاییز ۱۳۸۶

فهرست

عنوان | صفحه

آواز دشتی

درآمد ۱۳
چهارمضراب دشتی ۱۵
بقیه‌ی آواز دشتی ۱۸
شعر در گشایش دشتی ۱۹
دشت ارژنی ۲۰
یک قطعه‌ی ضربی ۲۱
اوج دشتی ۲۲
چهارمضراب اوج دشتی ۲۴
غم‌انگیز به سبک حسن‌خان لحنی ۲۷
گیلکی از استاد ابوالحسن صبا ۲۸
از افادات استاد ابوالحسن‌خان صبا ۳۰
چهارمضراب دشتی ۳۱
رِنگ دشتی ۳۳

ضمیمه

تقدیم به انگشت‌هایش ۳۷
چهارمضراب اوج ۳۹
ناله‌ی مرغی غمگین (پارتیتور) ۴۱
ناله‌ی مرغی غمگین (سنتور) ۴۳
چهارمضراب شیدای صهبا ۴۴
جدول تطبیق الفبای فارسی به لاتین ۴۶